

JOANNA DZIERŻANOWSKA

METODYKA EKSPERTYZY OSMOLOGICZNEJ

WSTĘP

Osmologia jest działem techniki kryminalistycznej zajmującym się badaniami identyfikacyjnymi śladów zapachowych¹. Pierwsze próby identyfikacji zapachów z użyciem psów wykonano w Polsce w 1962 r.² Natomiast od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku zaczęto realizować pierwsze identyfikacje w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych³. Liczba policyjnych pracowni osmologicznych od tego czasu uległa znaczącemu zmniejszeniu. Stało się tak w wyniku rozpoczętego w 2000 r. procesu certyfikacyjnego i wprowadzeniu obowiązku poddawania się okresowej kontroli jakości pracowni funkcjonujących w sieci policyjnych laboratoriów kryminalistycznych⁴. W 1998 r. funkcjonowało 36 pracowni, w których wykonano 936 ekspertyz przy pomocy 98 psów specjalnych, natomiast w 2005 r. już w 16 pracowniach, przy takiej samej liczbie psów wykonano aż 1767 badań osmologicznych⁵. W 2014 r. funkcjonowało 8 pracowni, a od

Dr JOANNA DZIERŻANOWSKA – adiunkt Katedry Postępowania Karnego, Instytut Prawa, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: jdzier@kul.pl

¹ Badania identyfikacyjne śladów zapachowych określane są także terminami „odorologia” lub „olfaktronika”. W Polsce przyjęto termin „osmologia”.

² T. ANTONISZCZAK, *Rozpoznawanie osób podejrzanych przy użyciu psów tropiących*, „Służba MO” 1962, nr 1, s. 112-118.

³ T. BEDNAREK, *Historia polskiej osmologii*, „Problemy Kryminalistyki” 2011, nr 272(2), s.71.

⁴ Decyzja nr 4/2000 Dyrektora Centralnego Laboratorium kryminalistycznego Komendy Głównej Policji z dnia 3 lutego 2000 r. w sprawie powołania komisji do prowadzenia okresowych ocen warunków funkcjonowania pracowni śladów zapachowych służby techniki kryminalistycznej, dokumentowanych wydawaniem certyfikatów dopuszczających do wykonywania badań dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

⁵ T. BEDNAREK, P. KONDRAKIEWICZ, *Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych służby techniki kryminalistycznej Policji w 1999 r.*, War-

stycznia 2015 r. jest ich 6 w: Warszawie, Krakowie, Bydgoszczy, Lublinie, Poznaniu i Radomiu⁶.

Identyfikacja osmologiczna wykonywana jest obecnie w formie ekspertyzy, ale na początku przeprowadzano ją również w formie eksperymentu. Zaakceptowaną przez doktrynę i praktyków procesową formę ekspertyzy dla tego rodzaju czynności badawczych, ugruntowały ostatecznie orzeczenia Sądu Najwyższego, wskazujące na to, że badanie osmologiczne powinno być przeprowadzone w formie ekspertyzy (z uwagi na złożony proces identyfikacji człowieka na podstawie zapachu, wymagający posiadania wiadomości specjalnych), poprzedzonej wydaniem postanowienia o powołaniu biegłego i zakończonej wydaniem przez niego opinii⁷. Kryterium „metodologicznej nienaganności” ma bowiem decydujące wręcz znaczenie przy przeprowadzaniu specjalistycznych badań. Metodyka wprowadza określone algorytmy badawcze, podaje wskazania, jakimi ma kierować się biegły, szczegółowo opisuje standardy pozyskiwania materiału dowodowego i materiału porównawczego oraz zasady interpretacji uzyskanych wyników⁸.

Judykatura także wskazuje na to, jak duże znaczenie ma prawidłowa metodyka przeprowadzanych badań osmologicznych. Sąd Najwyższy w wyroku z 5 listopada 1999 r.⁹, odnosząc się do oceny ekspertyzy osmologicznej, słusznie uznając ją za nową i nie zweryfikowaną metodę badawczą, uznał, że powinna być „przeprowadzana z punktu widzenia metodologicznego w nienaganny wręcz sposób”. Wymóg ten został powtórzony również w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 2005 r.¹⁰ Z kolei w wyroku z dnia 16 listopada 2010 r.¹¹ uznał, że: „Dowód z opinii osmologicznej podlega ocenie sądu, także w zakresie prawidłowości procedur i czynności stanowiących podstawę opinii biegłych, przy czym wymaga on niezwykle wnikliwej oceny w zakresie znaczenia i wiarygodności wszystkich

szawa: Centralne Laboratorium Kryminalistyczne KGP 2000, s. 1-15; P. KONDRAKIEWICZ, *Analiza używania i utrzymania psów służbowych w technice kryminalistycznej w kraju w 2003 r.*, „Biuletyn Informacyjny” 2004, nr 119, s. 5-13.

⁶ J. WÓJCIKIEWICZ, *Recenzja książki Paoli A. Prady, Allison M. Curran i Kennetha G. Furtona, Human Scent Evidence („Dowód osmologiczny”), CRC Press-Taylor & Francis Group, Boca Raton 2015*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 9, s. 167.

⁷ Wyrok SN z dnia 5 listopada 1999 r., sygn. akt V KKN 440/99, OSNKW 1999, nr 11-12, poz. 76; wyrok SN z dnia 12 stycznia 2000 r., sygn. akt IV KKN 269/99, LEX nr 51139. Zob. także: J. BIEDERMAN, J. WÓJCIKIEWICZ, *Glosa do wyroku SN z 5 listopada 1999 r., V KKN 440/99*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 4, s. 109-114; K. WOŹNIEWSKI, *Glosa do wyroku SN z 5 listopada 1999 r., V KKN 440/99*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 9, s. 84-91.

⁸ Zob. szerzej: T. WIDŁA, *Metodyka ekspertyzy*, [w:] *Ekspertyza sądowa*, red. J. Wójcikiewicz, Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze 2002, s. 25-43.

⁹ Wyrok SN z dnia 5 listopada 1999 r., sygn. akt V KKN 440/99.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 28 lipca 2005 r., sygn. akt V KK 18/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1457.

¹¹ Wyrok SN z dnia 16 listopada 2010 r., sygn. akt II KK 162/10, LEX nr 734269.

pozostałych dowodów, w tym także tych, które są niespójne z tezą wynikającą z opinii”.

Ekspertyza osmologiczna jest wykonywana według określonej procedury, która była wielokrotnie zmieniana. Aktualnie obowiązuje „Metodyka badań osmologicznych”, wydana 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Nr BJ-W4-Mb-1.¹² Do metodyki dołączono:

a) „Instrukcję zabezpieczania próbek zapachów z miejsc, podłóży oraz przedmiotów”, wydaną 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Nr BJ-W4/Mb-1/In-1¹³,

b) „Instrukcję pobierania próbek zapachów od osób”, wydaną 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Nr BJ-W4/IMb-1/In-2¹⁴,

c) „Standardy wyposażenia pracowni osmologicznych w laboratoriach kryminalistycznych kwp/KSP, wydane 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Nr BJ-W4-St-1¹⁵.

Wcześniej identyfikację osmologiczną wykonywano zgodnie z następującymi regulacjami:

a) Zarządzenie nr 19/92 Komendanta Głównego Policji z 12 października 1992 r. w sprawie psów służbowych policji wraz z załącznikami: „Instrukcja pracy przewodników psów służbowych oraz używania i utrzymania psów służbowych Policji” i „Wytyczne dotyczące zabezpieczania, przechowywania i rozpoznawania śladów zapachowych ludzi metodą »K«”,

b) „Metodyka pobierania, zabezpieczania, powielania i rozpoznawania zabezpieczonych śladów zapachowych ludzi”, wprowadzona do testowego stosowania w 1998 r. a usankcjonowana Zarządzeniem nr 10/99 Komendanta Głównego Policji z 28 maja 1999 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań związanych z organizacją, sposobami używania i utrzymania psów służbowych Policji,

c) „Metodyka Badań Osmologicznych”, wprowadzona Decyzją nr 36/2003 Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Komendy Głównej Policji z dnia 29 maja 2003 r., obowiązująca od 16 czerwca 2003 r.

d) Wytyczne Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP „Metodyka prowadzenia badań osmologicznych” z 17 lutego 2009 r., Nr HJ/W-64/III/09. Do metodyki dołączono dwie instrukcje: Instrukcję CLK KGP „Pobieranie próbek zapachów z miejsc, podłóży oraz przedmiotów”, Nr HJ-65/Jn-III/09 oraz Instrukcję CLK KGP „Pobieranie próbek zapachu od osób”, Nr HJ-66/Jn-III/09.

¹² Dalej cyt.: „metodyka”.

¹³ Dalej cyt.: „instrukcja 1”.

¹⁴ Dalej cyt.: „instrukcja 2”.

¹⁵ Dalej cyt.: „standardy”.

Najnowsza, obowiązująca od 2013 r. metodyka, jest efektem wielu prac eksperymentalnych, zarówno krajowych jak i zagranicznych, wypowiedzi przedstawicieli doktryny oraz analizy praktyki¹⁶. Uwzględnia standardy i pojęcia zdefiniowane w normie PN-EN ISO/IEC 17025:2005 – „Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących”¹⁷. Zachowanie wskazanych standardów zapewnia wystandaryzowanie przeprowadzanych badań, gwarantuje ich wysoki poziom oraz zapewnia wydanie rzetelnej opinii.

1. ZABEZPIECZANIE MATERIAŁU DOWODOWEGO

Zabezpieczanie materiału dowodowego reguluje „instrukcja 1” towarzysząca „metodyce”. Instrukcję stosuje się w ramach wykonywania oględzin miejsca zdarzenia oraz w warunkach laboratoryjnych, jeśli organ procesowy powołujący biegłego dostarczył przedmiot, na którym może znajdować się zapach człowieka. Instrukcja dopuszcza, w szczególnych sytuacjach, możliwość zabezpieczenia próbek zapachów przez kompetentne osoby zatrudnione w laboratorium. Postępowanie przy zabezpieczaniu zapachu z miejsc, przedmiotów i podłoży regulują następujące zasady:

- 1) w celu uniknięcia kontaminacji, przy zabezpieczaniu zapachu z wielu wytypowanych obiektów, należy wymieniać rękawiczki jednorazowe na nowe oraz używać wyjałowionej pęsety metalowej lub szczypiec metalowych (pkt 8.1.),
- 2) ślady zapachowe, które będą wykorzystane w ramach jednej ekspertyzy osmologicznej, powinny zabezpieczać różne osoby, gdyż niedopuszczalne jest

¹⁶ Zob. J. WÓJCIKIEWICZ, *Metaekspertyza osmologiczna*, „Z Zagadnień Nauk Sądowych” 1998, t. XXXVII, s. 162-164; J. WIDACKI, *Który wizerunek badań osmologicznych jest prawdziwy?*, „Problemy Kryminalistyki” 2000, nr 229, s. 46-47; T. BEDNAREK, *Pytania o granice kontroli organów procesowych nad pracą biegłego, czyli kilka uwag na temat technicznych możliwości wykonania badań osmologicznych*, „Problemy Kryminalistyki” 2002, nr 235, s. 54-59; A.A. SCHOON, *Scent identification line-ups using trained dogs in the Netherlands*, „Z Zagadnień Nauk Sądowych” 2001, t. XLVII, s. 175-183; TAŻ, *Wpływ różnych parametrów eksperymentalnych stosowanych w szeregu identyfikacyjnych na ich wiarygodność*, „Problemy Kryminalistyki” 2002, nr 236, s. 43-49.

¹⁷ Norma PN-EN ISO/IEC 17025:2005 opisuje wymagania systemu zarządzania jakością oraz wymagania techniczne stawiane laboratorium, które ubiegają się o akredytację. Wdrożenie wskazanej normy daje istotne korzyści, do których należą m.in. włączenie laboratorium do grupy akredytowanych laboratoriów badawczych, wprowadzenie przewidzianych normą narzędzi systemowych pozwalających na poprawę sprawności działania laboratorium, poddawanie się cyklicznej ocenie zewnętrznej, wysoka jakość badań, ich powtarzalność oraz właściwe nadzorowanie pracy w laboratorium (zob. szerzej: M. SKORUPKA, *Walka z wiatrakami – czyli jakość w laboratoriach kryminalistycznych*, „Biuletyn Informacyjny” 2007, nr 122, s. 72-85).

porównywanie śladów zapachowych zabezpieczonych przez jedną osobę, w ramach tego samego badania osmologicznego (pkt 8.2.),

3) zabezpieczanie materiału dowodowego następuje poprzez umieszczenie fabrycznie nowych tamponów na danym przedmiocie czy podłożu i nakrycie fabrycznie nową folią aluminiową spożywczą; pobieranie zapachu nie może być krótsze niż 30 minut, po czym tampony umieszcza się w słoiku i szczelnie zakręca (pkt 8.3.1. i 8.3.5.),

4) ślad zapachowy z odzieży osoby, pobiera się z części, która miała bezpośredni kontakt z ciałem (pkt 8.3.2.), a w przypadku drobnych przedmiotów można je umieścić w słoiku razem z tamponami i szczelnie zakręcić (pkt 8.3.3.),

5) do badań osmologicznych można też wykorzystać ślady krwawe i zabezpieczyć jako wysuszone zeszkobiny umieszczone w słoiku lub jako małe przedmioty z wysuszonymi śladami krwawymi, również umieszczone w słoiku (pkt 8.3.8.),

6) instrukcja dopuszcza użycie zraszacza z wodą destylowaną w celu zwiększenia parowania zapachu, natomiast próbkę zabezpieczoną z wilgotnego podłoża należy zamrozić,

7) instrukcja podaje wzór metryczki śladu osmologicznego, gdzie poza standardowymi informacjami należy podać opis przedmiotu lub podłoża, z którego zabezpieczono ślad, czas pobierania, przypuszczalny czas opóźnienia, ilość użytych tamponów zapachowych oraz czytelne nazwisko osoby prowadzącej oględziny, zabezpieczającej materiał dowodowy oraz wszystkich świadków.

2. POBIERANIE MATERIAŁU PORÓWNAWCZEGO

Materiał porównawczy można pobrać od osoby podejrzanej lub oskarżonego na podstawie art. 74 § 2 i 3 Kodeksu postępowania karnego¹⁸. Właściwy sposób pobierania próbki zapachu od osoby, w celu uzyskania materiału porównawczego do badań osmologicznych, określa „instrukcja 2” towarzysząca „metodyce”. Dla prawidłowego pobrania materiału porównawczego konieczne jest zachowanie następujących reguł:

1) pobieranie zapachu od osoby powinno odbywać się w pomieszczeniu zamkniętym i wolnym od silnych, obcych zapachów (pkt 7),

¹⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.

2) przy pobieraniu zapachu od kolejnych osób, należy pamiętać o zasadzie wymiany rękawiczek jednorazowych na nowe i stosować wyjąłowaną pęsetę metalową lub szczypce metalowe (pkt 8.1.),

3) materiału porównawczego nie może pobierać osoba, która brała udział w zabezpieczaniu materiału dowodowego (pkt 8.2.),

4) zapach od osoby pobiera się z uprzednio umytych w letniej wodzie, bez użycia detergentów i osuszonych dłoni; wyjątkowo w przypadku silnego zabrudzenia dopuszczalne jest umycie dłoni detergentem, co należy opisać w metryczce (pkt 8.3.1.),

5) fabrycznie nowe tampony zapachowe powinny być podane bezpośrednio z opakowania, a następnie muszą być przekładane z dłoni do dłoni przez 15 minut (pkt 8.3.3. i 8.3.4.), a następnie osoba od której pobiera się zapach umieszcza je w słoiku, który zostaje szczelnie zakręcony,

6) w szczególnych przypadkach „instrukcja 2” dopuszcza pobranie zapachu z innych części ciała przez włożenie tamponów zapachowych pod ubranie (pkt 8.3.6.), a jeżeli nie można pobrać zapachu bezpośrednio od osoby, to może on zostać pobrany z rzeczy osobistych, co do których istnieje pewność, że dana osoba miała z nimi długotrwały i bezpośredni kontakt (pkt 8.3.7.).

Instrukcja określa także wzór metryczki, zgodnie z którym poza danymi personalnymi osoby, od której pobrano zapach, powinny znaleźć się informacje dotyczące: płci, roku urodzenia, czasu pobierania zapachu, ilości użytych tamponów oraz opis innych czynników, które mogą mieć wpływ na jakość zabezpieczonego zapachu, np.: specyficzny zawód, czy silne zabrudzenie dłoni.

3. POBIERANIE MATERIAŁÓW KONTROLNYCH I UZUPEŁNIAJĄCYCH

Materiał uzupełniający to zgodnie z punktem 6 „metodyki” próbka uzupełniająca z zabezpieczonym zapachem, stosowana do uzupełnienia ciągu selekcyjnego. Materiał uzupełniający jest pobierany od osób nie związanych ze sprawą. Kryterium doboru stanowi przede wszystkim: zbliżony czas pobierania materiału, zbliżony czasookres pobierania, metoda pobierania (metoda zgodna z pobieraniem materiałów porównawczych), rodzaj zastosowanych pochłaniaczy. Z materiałów uzupełniających są wybierane materiały kontrolne, stosowane w próbach kontrolnych w ramach konkretnego cyklu badawczego.

4. PRZEBIEG BADANIA OSMOLOGICZNEGO

Badania osmologiczne należy przeprowadzać w pracowni posiadającej aktualny certyfikat, wydany przez Dyrektora Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji, który potwierdza spełnienie wymagań zapisanych w dokumencie związanym z „metodyką” – „standardy”. Pracownia powinna posiadać na stanie minimum cztery psy do badań osmologicznych z aktualnymi atestami, potwierdzającymi specjalne wyszkolenie psa do tego typu identyfikacji. Biegły wydający opinię musi posiadać uprawnienia z zakresu badań osmologicznych, nadane przez Dyrektora CLKP, zgodnie z Zarządzeniem nr 3 Komendanta Głównego Policji¹⁹.

Dla każdego psa przygotować należy niezależny ciąg selekcyjny, w którym próbki badawcze ustawić należy w szeregu (minimum 5 stanowisk) lub w formę okręgu (minimum 10 stanowisk). Niestety, opisywana metodyka nie precyzuje tej zasady wprost, wspomina jedynie o przygotowaniu niezależnych próbek badawczych dla każdego psa (pkt 8.6.1.)²⁰, które oznaczają tampony zapachowe z zabezpieczonym zapachem, przeznaczone do użycia w badaniach zgodności zapachowej (pkt 6). Psy powinny pracować w nowym układzie selekcyjnym, który obejmuje nie tylko tampony zapachowe, ale również odkażone stelaże-kamionki i słoiki. Słusznie podkreśla się w literaturze²¹, iż stanowi to krok wstecz w porównaniu z metodyką z 2003 r., w której analizowany wymóg był jednoznacznie sformułowany w § 16 ust. 1. Wprowadzenie wymogu przygotowania dla każdego psa niezależnego ciągu selekcyjnego jest bardzo istotnym elementem identyfikacji, zapobiegającym ewentualnej kontaminacji śladów zapachowych, czy powtórzeniu przez kolejnego psa wskazań poprzednika²².

Identyfikacja osmologiczna obejmuje minimum dwa cykle badawcze, na które składają się próby kontrolne i właściwe badania identyfikacyjne. Każdy cykl badawczy należy rozpocząć od wykonania co najmniej trzech prób kontrolnych:

¹⁹ Zarządzenie nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 stycznia 2014 r. w sprawie uprawnień do wydawania opinii oraz wykonywania czynności w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych, Dz. Urz. KGP z 2014 r., poz. 7.

²⁰ Słusznie zauważa J. Wójcikiewicz, że wymóg niezależnych próbek badawczych dla każdego psa jest sprzeczny z pkt 8.6.3., który w przypadku małej ilości pochłaniaczy w próbce do nawęszczenia, dopuszcza powtórne ich użycie (WÓJCIKIEWICZ, *Recenzja*, s. 170).

²¹ M. KULICKI, V. KWIATKOWSKA-WÓJCIKIEWICZ, L. STĘPKA, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2009, s. 408.

²² K. GAJOS, *Próba określenia wpływu pozytywnego rozpoznania zapachu przez pierwszego psa na wynik rozpoznania zapachu przez psa weryfikującego*, „Problemy Kryminalistyki” 2001, nr 232, s. 53-55.

dwie próby w układzie kontroli pozytywnej (w trakcie tej próby nawęszany materiał kontrolny jest w szeregu) i jedną próbę w układzie kontroli negatywnej (gdy nawęszanego materiału kontrolnego nie ma w szeregu), za każdym razem zmieniając ustawienie próbek badawczych (pkt 8.5.2. „metodyki”). Próby kontrolne stanowią nieodłączną część każdej identyfikacji osmologicznej. Ich prawidłowe wykonanie pozwala:

a) sprawdzić, czy prawidłowo został dobrany materiał zapachowy do budowy ciągu selekcyjnego,

b) wykluczyć możliwość wystąpienia w ciągu selekcyjnym zapachów, które mogą zaburzać pracę psa, np.: wykluczenie atrakcyjności dla psa materiału porównawczego i uzupełniającego,

c) potwierdzić gotowość psa do pracy.

Jeżeli próby kontrolne pies wykona prawidłowo, biegły decyduje o wykonaniu prób identyfikacyjnych. Co do zasady próby te obejmują porównanie jednego materiału dowodowego na jeden materiał porównawczy, ale w przypadku małej ilości materiału dowodowego w „metodyce” dopuszczono porównanie w jednym cyklu badawczym jednego materiału dowodowego z maksymalnie dwoma materiałami porównawczymi (pkt 8.6.2.).

Przewodnik psa nie może znać ustawienia materiałów w szeregu selekcyjnym, ani nie może mieć bezpośredniego kontaktu z materiałami znajdującymi się w szeregu (pkt 8.6.8.). Po każdej próbie technik osmologii wraz z psem musi opuścić rozpoznawalnię. Zasada ta obowiązywała już we wcześniejszej metodyce, gdyż okazała się niezbędna dla wykluczenia tzw. „efektu mądrego Hansa”, czyli nieświadomego wpływania na wskazania psa, przez osobę znającą ustawienie materiałów w szeregu²³.

„Metodyka” uprawnia biegłego osmologa do formułowania po przeprowadzeniu badań następujących wniosków:

a) stwierdzenie zgodności pomiędzy porównywanymi materiałami, jeżeli w minimum trzech próbach identyfikacyjnych pies wskazywał zgodność zapachową i wynik ten potwierdziły wskazania drugiego psa (pkt 8.8.),

b) stwierdzenie braku zgodności pomiędzy porównywanymi materiałami, jeżeli dwa psy w minimum dwóch próbach identyfikacyjnych nie wskazywały zgodności zapachowej; w takiej sytuacji badanie można zakończyć próbą kontrolną w układzie kontroli pozytywnej (pkt 8.7.),

²³ J. WIDACKI, *Kilka uwag o identyfikacji zapachów ludzkich przez psa na użytek procesu karnego*, „Palestra” 1998, nr 11-12, s. 106.

c) stwierdzenie braku możliwości właściwego zinterpretowania zachowania psów, w sytuacji, gdy nie można jednoznacznie ustalić bądź wykluczyć istnienia zgodności zapachowej (pkt 8.9.).

Podkreślić należy, że nadal w odniesieniu do ekspertyzy osmologicznej aktualny jest pogląd o braku uzasadnienia dla formułowania kategoriowych opinii osmologicznych²⁴.

Przebieg badania osmologicznego należy na bieżąco utrzymywać w formie zapisów z wykonywanych czynności, możliwe jest również utrwalenie identyfikacji za pomocą sprzętu audio-wizualnego. Biegły zobowiązany jest do dokumentowania ustaleń cząstkowych na karcie roboczej, która zawiera szczegółowe informacje dotyczące np.: ustawienia próbek w szeregu, które próbki nawęsział pies w przeprowadzonych próbach, czy wskazania psa w poszczególnych wariantach badawczych.

WNIOSKI

Zaprezentowana metodyka ekspertyzy osmologicznej jest dosyć szczegółowa i spełnia coraz wyższe standardy, ale należy również zaznaczyć, że w stosunku do poprzednich rozwiązań nie zawiera zmian o charakterze przełomowym. Przyjęta w 2013 r. regulacja pozwala na ograniczenie ewentualnych błędów, które mogą być popełnione w trakcie badania, zabezpiecza przed „efektem eksperymentatora” i kontaminacją zapachów. Precyzyjnie określa próby kontrolne oraz zobowiązuje do prowadzenia badań z użyciem minimum dwóch psów. Mając na uwadze zaprezentowane reguły przeprowadzania ekspertyzy osmologicznej, można sformułować następujące wnioski:

1) Identyfikacja osmologiczna nadal jest przykładem metody nowej, wymagającej dużej odpowiedzialności zarówno ze strony przeprowadzającego ją biegłego, jak i organu procesowego dokonującego oceny opinii osmologicznej. Sądy uznają pełnowartościowość dowodu z ekspertyzy osmologicznej, ale jednocześnie podkreślają potrzebę potwierdzenia go przez inne dowody zgromadzone w sprawie²⁵.

²⁴ J. WÓJCIKIEWICZ, *Ekspertyza osmologiczna*, [w:] *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, red. J. Wójcikiewicz, Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business 2007, s. 238.

²⁵ Zob. wyrok SA w Białymstoku z dnia 29 maja 2003 r., sygn. akt II Aka 90/03, LEX nr 81883; wyrok SA w Krakowie z dnia 28 grudnia 2005 r., sygn. akt II Aka 236/05, KZS 2006, nr 2, poz. 39; wyrok SA w Krakowie z dnia 3 lutego 2011 r., sygn. akt II Aka 266/10, „Prokuratura i Prawo”, dodatek „Orzecznictwo” 2011, nr 11, poz. 33.

2) Dylematy związane z oceną dowodu opartego na metodzie *in statu nascendi* pozostają aktualne²⁶. Konieczne są dalsze badania laboratoryjne, zwłaszcza wobec nie najwyższej wartości diagnostycznej metody. Ważna jest współpraca międzynarodowa między ośrodkami zajmującymi się identyfikacją osmologiczną, wymiana doświadczeń oraz publikowanie informacji o prowadzonych badaniach i osiągnięciach²⁷.

3) Bardzo istotna jest rola biegłego z zakresu osmologii. Ocenia on prawidłowość zabezpieczenia materiału dowodowego, uzupełniającego i porównawczego, decyduje o algorytmie badań i odpowiada za pracę przewodnika psa. Ważne jest, aby biegły osmolog był merytorycznie przygotowany na pytania organu procesowego i stron dotyczące ekspertyzy, np. o wartość diagnostyczną, czy publikacje naukowe dotyczące identyfikacji osmologicznej.

4) Należy zgodzić się z twierdzeniem, iż nawet ciągle poprawianie i uzupełnianie metodyki badania osmologicznego, nie spowoduje jakościowej zmiany tej metody i jej wydolności, a można przypuszczać, że metody analityczne stosowane w chemii zastąpią psy identyfikujące ślady zapachowe i pozwolą na pełną kontrolę przebiegu ekspertyzy osmologicznej²⁸.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.

INNE ŹRÓDŁA

Decyzja nr 4/2000 Dyrektora Centralnego Laboratorium kryminalistycznego Komendy Głównej Policji z dnia 3 lutego 2000 r. w sprawie powołania komisji do prowadzenia okresowych ocen warunków funkcjonowania pracowni śladów zapachowych służby techniki kryminalistycznej, dokumentowanych wydawaniem certyfikatów dopuszczających

²⁶ Wskazać można nadal na brak możliwości prześledzenia całego przebiegu identyfikacji – tzw. „technologia czarnej skrzynki”, niską wartość diagnostyczną metody, czy niedostatek badań eksperymentalnych.

²⁷ Publikacje, które ukazały się w ciągu ostatnich kilku lat to m.in.: J. J. ENSMINGER, *Police and Military Dogs: Criminal Detection, Forensic Evidence, and Judicial Admissibility*, Boca Raton: CRC Press 2012; P.A. PRADA, A.M. CURRAN, K.G. FURTON, *Human Scent Evidence*, Boca Raton: CRC Press 2015.

²⁸ J. Widacki, *Identyfikacja na podstawie zapachu (identyfikacja osmologiczna)*, [w:] *Kryminalistyka*, red. J. Widacki, Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck 2012, s. 312.

- jących do wykonywania badań dla potrzeb organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.
- Instrukcja pobierania próbek zapachów od osób, wydana 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Nr BJ-W4/IMb-1/In-2.
- Instrukcja zabezpieczania próbek zapachów z miejsc, podłoży oraz przedmiotów, wydana 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Nr BJ-W4/Mb-1/In-1.
- Metodyka badań osmologicznych, wydana 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Nr BJ-W4-Mb-1.
- Standardy wyposażenia pracowni osmologicznych w laboratoriach kryminalistycznych kwp/KSP, wydane 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji, Nr BJ-W4-St-1.
- Zarządzenie nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 17 stycznia 2014 r. w sprawie uprawnień do wydawania opinii oraz wykonywania czynności w policyjnych laboratoriach kryminalistycznych, Dz. Urz. KGP z 2014 r., poz. 7.

ORZECZNICTWO

- Wyrok SA w Białymstoku z dnia 29 maja 2003 r., sygn. akt II Aka 90/03, LEX nr 81883.
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 28 grudnia 2005 r., sygn. akt II Aka 236/05, KZS 2006, nr 2, poz. 39.
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 3 lutego 2011 r., sygn. akt II Aka 266/10, „Prokuratura i Prawo”, dodatek „Orzecznictwo” 2011, nr 11, poz. 33.
- Wyrok SN z dnia 16 listopada 2010 r., sygn. akt II KK 162/10, LEX nr 734269.
- Wyrok SN z dnia 28 lipca 2005 r., sygn. akt V KK 18/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1457.
- Wyrok SN z dnia 5 listopada 1999 r., sygn. akt V KKN 440/99, OSNKW 1999, nr 11-12, poz. 76.
- Wyrok SN z dnia 12 stycznia 2000 r., sygn. akt IV KKN 269/99, LEX nr 51139.

LITERATURA

- ANTONISZCZAK Tadeusz: Rozpoznawanie osób podejrzanych przy użyciu psów tropiących, *Służba MO* 1962, nr 1, s. 112-118.
- BEDNAREK Tomasz, KONDRAKIEWICZ Piotr: Analiza zagadnień dotyczących wykorzystania psów specjalnych w jednostkach organizacyjnych służby techniki kryminalistycznej Policji w 1999 r., Warszawa: Centralne Laboratorium Kryminalistyczne KGP 2000.
- BEDNAREK Tomasz: Historia polskiej osmologii, *Problemy Kryminalistyki* 2011, nr 272 (2), s. 71-86.
- BEDNAREK Tomasz: Pytania o granice kontroli organów procesowych nad pracą biegłego, czyli kilka uwag na temat technicznych możliwości wykonania badań osmologicznych, *Problemy Kryminalistyki* 2002, nr 235, s. 54-59.
- BIEDERMAN Jerzy, WÓJCIKIEWICZ Józef: Glosa do wyroku SN z 5 listopada 1999 r., V KKN 440/99, *Państwo i Prawo* 2000, nr 4, s. 109-114.
- ENSMINGER John J.: *Police and Military Dogs: Criminal Detection, Forensic Evidence, and Judicial Admissibility*, Boca Raton: CRC Press 2012.

- GAJOS Krzysztof: Próba określenia wpływu pozytywnego rozpoznania zapachu przez pierwszego psa na wynik rozpoznania zapachu przez psa weryfikującego, *Problemy Kryminalistyki* 2001, nr 232, s. 53-55.
- KONDRAKIEWICZ Piotr: Analiza używania i utrzymania psów służbowych w technice kryminalistycznej w kraju w 2003 r., *Biuletyn Informacyjny* 2004, nr 119, s. 5-13.
- KULICKI Mariusz, KWIATKOWSKA-WÓJCIKIEWICZ Violetta, STĘPKA Leszek: Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2009.
- PRADA Paola A., CURRAN Allison M., FURTON Kenneth G.: Human Scent Evidence, Boca Raton: CRC Press 2015.
- SCHOON Adele A.: Scent identification line-ups using trained dogs in the Netherlands, *Z Zagadnień Nauk Sądowych* 2001, t. XLVII, s. 175-183.
- SCHOON Adele A.: Wpływ różnych parametrów eksperymentalnych stosowanych w szeregu identyfikacyjnych na ich wiarygodność, *Problemy Kryminalistyki* 2002, nr 236, s. 43-49.
- SKORUPKA Michał: Walka z wiatrakami – czyli jakość w laboratoriach kryminalistycznych, *Biuletyn Informacyjny* 2007, nr 122, s. 72-85.
- TOMASZEWSKI Tadeusz, GIRDWOYŃ Piotr: Scent identification evidence in jurisdiction (drawing on the example of judicial practice in Poland), *Forensic Science International* 2006, nr 162 (1-3), 191-195.
- WIDACKI Jan: Identyfikacja na podstawie zapachu (identyfikacja osmologiczna), [w:] Kryminalistyka, red. J. Widacki, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck 2012, s. 303-312.
- WIDACKI Jan: Kilka uwag o identyfikacji zapachów ludzkich przez psa na użytek procesu karnego, *Palestra* 1998, nr 11-12, s. 102-108.
- WIDACKI Jan: Który wizerunek badań osmologicznych jest prawdziwy?, *Problemy Kryminalistyki* 2000, nr 229, s. 46-47.
- WIDŁA Tadeusz: Metodyka ekspertyzy, [w:] Ekspertyza sądowa, red. J. Wójcikiewicz, Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze 2002, s. 25-43.
- WOŹNIEWSKI Krzysztof: Głosa do wyroku SN z 5 listopada 1999 r., V KKN 440/99, *Prokuratura i Prawo* 2000, nr 9, s. 84-91.
- WÓJCIKIEWICZ Józef: Ekspertyza osmologiczna, [w:] Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane, red. J. Wójcikiewicz, Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business 2007, s. 231-239.
- WÓJCIKIEWICZ Józef: Głosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 3 lutego 2011 r., sygn. II Aka 266/10, *Prokuratura i Prawo* 2012, nr 4, s. 158-164.
- WÓJCIKIEWICZ Józef: Metaekspertyza osmologiczna, *Z Zagadnień Nauk Sądowych* 1998, t. XXXVII, s. 162-164.
- WÓJCIKIEWICZ Józef: Recenzja książki Paoli A. Prady, Allison M. Curran i Kennetha G. Furtona, Human Scent Evidence („Dowód osmologiczny”), CRC Press-Taylor & Francis Group, Boca Raton 2015, *Prokuratura i Prawo* 2015, nr 9, s. 166-171.
- WÓJCIKIEWICZ Józef: Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego 1993-2008, Toruń: Wydawnictwo „Dom Organizatora” 2009.

METODYKA EKSPERTYZY OSMOLOGICZNEJ

Streszczenie

Przedmiotem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie obowiązującej metodyki ekspertyzy osmologicznej, wprowadzonej 14 sierpnia 2013 r. przez Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji. Metodyka jest efektem wielu prac eksperymentalnych, zarówno krajowych, jak i zagranicznych, analizy praktyki oraz wypowiedzi przedstawicieli doktryny. Opracowanie wskazuje też na poprzednio obowiązujące metodyki badania osmologicznego, począwszy od pierwszych regulacji z 1992 r., które zapoczątkowały prace nad standaryzacją nowej metody badawczej. Szczególną uwagę zwrócono na kwestie związane z zabezpieczaniem materiału dowodowego, pobieraniem materiału porównawczego, materiałów kontrolnych i uzupełniających oraz przebiegiem badania śladów zapachowych. Artykuł zwraca również uwagę na aktualne dylematy związane z oceną dowodu z opinii osmologicznej.

Słowa kluczowe: ślady zapachowe, identyfikacja osmologiczna, materiał dowodowy, materiał porównawczy, opinia biegłego

THE METHODOLOGY OF OSMOLOGICAL EXAMINATION

Summary

This article presents the current methodology of osmological (scent) examination, introduced on 14 August 2013 by the Central Forensic Laboratory of the Police. The methodology was developed on the basis of numerous experimental works, both Polish and foreign, the analysis of the practice, and the opinions of scholars. The article also indicates the previously applied methodology of osmological examination, starting with the first regulations of 1992, which marked the beginning of the standardisation of this novel test method. Particular attention was given to the issues concerning the preservation of evidence, the collection of reference material, and of control and supplementary material, and scrutiny of the scent-tracing procedure itself. The article also focuses on the still present dilemma of the treatment of evidence derived from osmological tests.

Key words: scent traces, osmological identification, evidence, reference material, expert testimony